

MUZIEK & OUDEREN

HOE MUZIEK VAN BETEKENIS KAN ZIJN IN HET SOCIAAL DOMEIN

MUZIEK MAAK JE SAMEN

Auteur: Josje de Regt – Cultuurconsortium

December 2018

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	4
Inleiding.....	6
Onderzoeksvraag	7
Omgevingsanalyse.....	8
Gesprekspartners	10
Crimpenersteyn	10
Tiendhove	12
Prinsessenhof.....	12
Krimpenwijzer.....	14
Uitkomsten onderzoek	14
Het Grijze Koppen Orkest.....	14
CityProms Embrace	15
Koor in zorgcentrum Transwijk.....	16
PRA Muziektheater.....	17
Overige suggesties.....	17
Randvoorwaarden.....	19
Conclusie en Aanbevelingen	20
Financiën.....	21
Draagvlak en Organisatie.....	22
Muzikaal inhoudelijk.....	23
Bronnen en inspiratie	23
Literatuurlijst	24
Beeldmateriaal ten behoeve van het interview.....	24
Links naar Inspiratie, literatuur en beeldmateriaal	24
Dankbetuiging	25

Privémuziekles, groepsles, samenspel, ensemble-coaching, Harmoniedagorkest Krimpenervaard, muziekles op de basisschool en het voortgezet onderwijs en het KinderMuziekFestival; voor muzikale educatie moet je bij Muziekschool Krimpen zijn! De muziekschool is trots op de centrale rol binnen de gemeente Krimpen aan den IJssel en wil deze rol de komende jaren versterken en vergroten. Voor de komende periode tot en met 2021 heeft de muziekschool een aantal speerpunten en specifieke doelgroepen benoemd in samenspraak met de gemeente Krimpen aan den IJssel.

Deze speerpunten zijn:

- Het bereiken van meer ouderen;
- Het vasthouden van de leerlingen die naar de middelbare school gaan;
- Het bereiken van nieuwe groepen middelbare scholieren;
- Het bereiken van kinderen en jongeren uit wijken waarin de deelname op dit moment laag is;
- Het bereiken van meer statushouders.

Naar aanleiding van het eerste speerpunt gaf in september 2018 de gemeente Krimpen aan den IJssel de opdracht aan de muziekschool om onderzoek te doen naar de behoefte van en vraag naar muziek, muzikale educatie en –participatie onder ouderen in deze gemeente. Reden voor dit onderzoek was tweeledig. Allereerst de toenemende vergrijzing binnen Krimpen aan den IJssel en daarnaast het feit dat tot op heden de muziekschool geen actief beleid voerde en geen speciaal aanbod heeft ontwikkeld om deze doelgroep te bedienen, met uitzondering van het Harmoniedagorkest Krimpenervaard, waarin 30 ouderen actief musiceren uit Krimpen en de regio.

Omdat de doelgroep ouderen zeer gedifferentieerd is, is de onderzoeksvraag onderverdeeld in twee subdoelgroepen met betrekking tot muziekparticipatie:

1. Behoefte en vraag van actieve, gezonde ouderen (65+)
2. Behoefte en vraag van hulpbehoevende ouderen (eenzaamheid, fysieke en/of psychische beperkingen)

In overleg is besloten eerst de behoefte en vraag van hulpbehoevende ouderen te onderzoeken en in kaart te brengen, waarvan dit document het resultaat is.

Uitkomst van dit onderzoek:

Een wenselijke uitkomst kan zijn dat MK plannen en producten gaat ontwikkelen die aansluiten bij de doelgroep en beleving van hulpbehoevende ouderen, in nauwe betrokkenheid met de diverse partijen. Deze plannen en producten moeten voor alle sectoren een meerwaarde hebben en moeten de gemeente ondersteunen bij het vormgeven en realiseren van beleid. Muziekschool Krimpen (MK) pakt deze wens graag op en zal relevante partijen in de muzieksector, welzijn en zorg benaderen om de mogelijkheden voor een integrale benadering (muziek, zorg, welzijn, beleid) te verkennen en uit te voeren.

Josje de Regt van bureau Cultuurconsortium heeft de opdracht gekregen het onderzoek uit te voeren. Zij heeft, in samenwerking met coördinator Susan van de Lagemaat van MK, diverse

gesprekken gevoerd en interviews afgenomen, wat interessante kennismakingen en informatie heeft opgeleverd.

Muziekschool Krimpen geeft door middel van dit document een aanzet ter bevordering van verdere (beleids)stappen en (product)ontwikkelingen.

Hans Bijloo

Directeur Stichting Muziekschool Krimpen

INLEIDING

In de afgelopen jaren is de aandacht voor ouderen en cultuurparticipatie sterk toegenomen, onder meer door de stimuleringsprogramma's Lang Leve Kunst (2013-2016) en Age Friendly Cultural Cities (2017-2020). En dat is maar goed ook, want actief bezig zijn met kunst blijkt op vele vlakken heilzaam voor ouderen.

Daarnaast is het thema 'vergrijzing' in heel Nederland actueel. Veel gemeenten buigen zich over de maatschappelijke gevolgen van dit fenomeen. In 2040 is naar schatting 26% van de bevolking 65-plus (CBS, Bevolkingsprognose 2013). De gemiddelde vitaliteit van deze ouderen neemt toe, maar de kwetsbaarheid onder deze groep groeit tegelijkertijd ook. Momenteel zijn 700.000 ouderen, oftewel 27% van de 65-plussers kwetsbaar. In 2030 zijn dit er ca. 1 miljoen (SCP). Mensen leven dus langer, blijven langer vitaal, maar zullen in dat langere leven ook te kampen krijgen met eenzaamheid en gezondheidsproblemen.

Om deze gevolgen deels het hoofd te kunnen bieden wordt er op alle schaalniveaus gezocht naar de relatie tussen de cultuursector en het sociaal domein en naar manieren om samenwerking tussen cultuur, zorg en welzijn te bevorderen en te bestendigen.

Dat participatieve kunstpraktijken een bijdrage kunnen leveren aan vraagstukken in het sociaal domein, daarvan lijken de meeste partijen wel overtuigd, althans, dat blijkt uit de geraadpleegde literatuur en uit gesprekken en interviews met relevant lokale partijen in de afgelopen maanden.

In dit onderzoek wordt de eerste verkenning voor samenwerking in de gemeente Krimpen aan den IJssel rondom het thema muziek & ouderen uiteengezet. Dit document zoomt in op het thema en formuleert een heldere kijk op de kansen en mogelijkheden, de samenwerkingspartners en hun motivatie, met daarna een conclusie met aanbevelingen.

ONDERZOEKSVRAAG

Zoals uiteengezet in de inleiding heeft Muziekschool Krimpen (MK) de wens om meer ouderen te bereiken. De muziekschool streeft naar een participatie van veertig ouderen (extra) per seizoen in 2021. Omdat de doelgroep ouderen zeer gedifferentieerd is, richt dit onderzoek zich op de subdoelgroep hulpbehoevende ouderen (eenzamen, fysieke en/of psychische beperking) en hun vraag en behoefte naar muziek, muziekparticipatie en muzikeducatie.

Het (klant)onderzoek werd door middel van interviews en persoonlijke gesprekken vormgegeven. De voortkomende resultaten werden geanalyseerd en vertaald naar een overzicht, aanbevelingen en een conclusie.

Na een selectie zijn onderstaande instellingen en organisaties benaderd. Dit omdat zij een goed beeld hebben van bovengenoemde doelgroep, dagelijks met hen werken en veel expertise hebben over vraag, behoefte en mogelijkheden.

- KrimpenWijzer
- Zorginstellingen; Crimpenersteyn (De Zellingen) en Tiendhove en Prinsessenhof (Leliegroep)

Voordat we verder ingaan op de lokale situatie is het belangrijk om te kijken waarom muziekparticipatie van belang is voor de samenleving.

Waarom muziekparticipatie?

Het beoefenen van muziek als 'zingevingsinstrument' blijkt een goed middel om welzijn te bevorderen. Met name voor ouderen valt op het gebied van zingeving nog veel te winnen. Sociale contacten, trots en waardigheid, activering, eigen kracht, talent en expressie zijn belangrijke en veelbetekenende waarden die gelden voor muziekparticipatie. Muziek oordeelt niet, er is geen goed of fout, waardoor deelname aan muziekactiviteiten als een bevrijding ervaren kan worden. Ook voor ouderen die leiden aan dementie kan muziekbeoefening veel opleveren. Het cognitieve verdwijnt door dementie, maar het gevoel blijft wel intact en juist op dat terrein speelt *muziek* zich af. Door deelname aan muziekactiviteiten krijgt men bovendien de mogelijkheid om (weer) mee te doen, zich te verbinden met anderen, zich te ontplooiën en zich emotioneel uit te drukken¹.

Hedy d'Ancona, ambassadeur
Ouderen en Cultuur: 'Cultuur
ontroert je, windt je op, amuseert
je of stemt je tot nadenken.
Kortom, bezig zijn met cultuur laat
je voelen dat je erbij hoort en ertoe
doet!

Balsem voor het brein en het
burgerschap, met name voor het
steeds grotere aantal ouderen'.

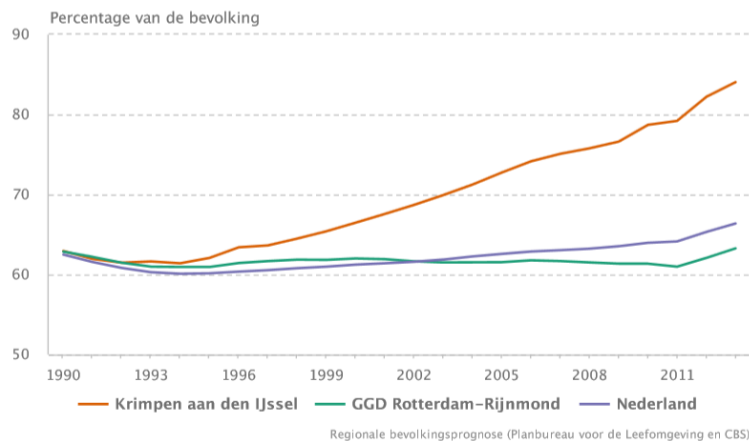
---

¹ Boekman 77 Het belang van kunst en Boekman 104 Kunst als recept

Krimpen aan den IJssel is een vergrijzende gemeente met een kleine 30.000 inwoners. De leeftijdsopbouw is de laatste twintig jaar drastisch gewijzigd. In 1990 maakte de inwoners ouder dan 65 jaar 16% van de totale bevolking uit, in 2013 is dat aandeel gestegen tot ruim 39%.

In onderstaande grafieken zijn de demografische druk en de grijze druk weergegeven voor Krimpen aan den IJssel, GGD Rotterdam-Rijnmond en Nederland, alsmede de bevolkingspiramide.

Demografische druk Krimpen aan den IJssel, GGD Rotterdam-Rijnmond en Nederland 1990-2013

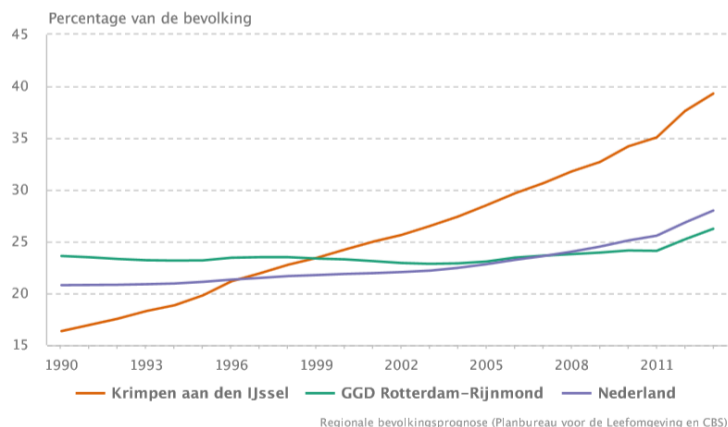
De demografische druk is een begrip dat de verhouding aangeeft tussen de som van het aantal personen van 0-19 jaar en 65 jaar of ouder en de personen in de zogenaamde 'productieve leeftijdsgroep' van 20-64 jaar. Het cijfer van de demografische druk geeft inzicht in de verhouding tussen het niet-werkende deel van de bevolking en het werkende deel van de bevolking.

Voor Krimpen aan den IJssel was dit percentage in 1990 63,95% ten opzichte van 84,06%².

² RIVM: https://www.rivm.nl/media/profielen/profile_542_Krimpen_aan_den_IJssel_demografie.html

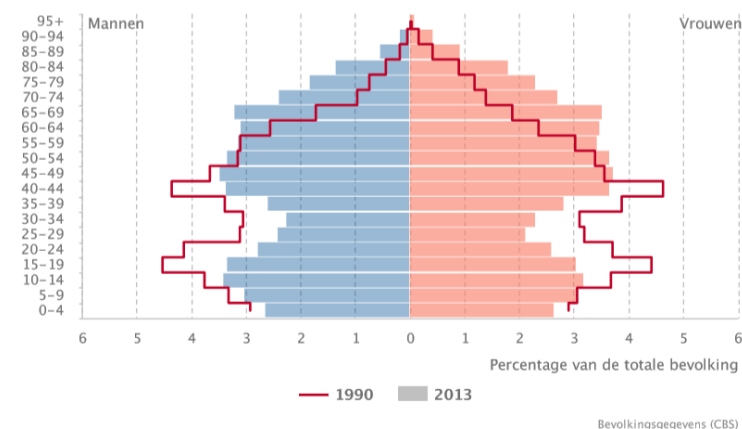
Grijze druk Krimpen aan den IJssel, GGD Rotterdam-Rijnmond en Nederland 1990-2013

De grijze druk geeft de verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder en het aantal personen van 20 tot 65 jaar weer. Dit cijfer laat de verhouding tussen de ouderen en de 'productieve leeftijdsgroep' zien.

Bovenstaande grafiek laat zien dat de grijze druk in de gemeente Krimpen aan den IJssel momenteel hoger is dan het landelijk gemiddelde. Het percentage is van 16,36% in 1990 gestegen naar 39,31% in 2013. De verwachting is dat deze lijn zal zich voorzetten als we kijken naar onderstaande bevolkingspiramide³.

Bevolkingspiramide Krimpen aan den IJssel 1990 en 2013

De verschuiving en verandering in leeftijdsopbouw ten opzichte van 1990 (rode lijn) is duidelijk waarneembaar.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) heeft naar aanleiding van de toenemende vergrijzing een trendscenario uitgevoerd (VTV-2018). Hierin is onder meer de levensverwachting opgenomen. In 2040 verwacht het RIVM:

- Dat de levensverwachting stijgt van 81,5 jaar in 2015 naar bijna 86 in 2040.
- Dat de kans om heel oud te worden flink toeneemt.

³ https://www.rivm.nl/media/profielen/profile_542_Krimpen_aan_den_IJssel_demografie.html

- Dat het aantal mensen van 100 jaar en ouder tussen nu en 2040 bijna verviervoudigd zal zijn⁴.

Met het oog op bovenstaande bevolkingssamenstelling, genoemd in de bevolkingsanalyses en de uitkomsten van het onderzoek van het RIVM, is het zaak om in de gemeente Krimpen aan den IJssel, met de vergrijzende bevolking gecombineerd met de stijgende levensverwachting, in te spelen op de zorg, het welzijn en de voorzieningen die nodig zijn voor de toekomst.

GESPREKSPARTNERS

Gemeente Krimpen aan den IJssel telt twee zorginstellingen verdeelt over drie locaties nl., de Crimpenersteyn, Tiendhove en Prinsessenhof. Met diverse professionals uit deze organisaties is eerst de huidige situatie rondom muziek, muzikeducatie en muziekparticipatie bekeken om van daaruit in te zoomen op wensen en mogelijkheden met de muziekschool als mogelijke partner. Ook met een consultant van Krimpenwijzer is gesproken over eenzame ouderen en mantelzorgers en hun behoeften op het gebied van muziek.

De geïnterviewden geven aan dat de cliënten die deelnemen aan activiteiten zich bevinden in de dagbesteding, revalidatie, of zelfstandig wonen en/of permanent leven in de diverse verpleeghuizen. Deze doelgroep is in de loop van de jaren behoorlijk veranderd. Waar eerst sprake was van begeleidingsbehoeftige zorg en aandacht is er nu sprake van verpleegbehoeftige cliënten.

Dit heeft ook invloed op de vormgeving van het activiteitenprogramma. Het belang van muziek, muziektherapie, muzikeducatie en muziekparticipatie wordt door de gesprekspartners onderkend en als zeer waardevol ervaren als onderdeel van de zorg en welzijn.

CRIMPENERSTEYN

Crimpenersteyn is onderdeel van zorggroep De Zellingen. Deze locatie aan de Zandrak biedt dagactiviteiten, dagbehandeling, thuiszorg en thuishulp, tijdelijk verblijf en wonen, revalidatie en behandeling. Onder de behandelmethoden is sinds 2017 ook muziektherapie opgenomen. Doel van deze therapie is om verandering, ontwikkeling, stabilisatie of acceptatie te bewerkstelligen op emotioneel, gedragsmatig, cognitief, sociaal of lichamelijk gebied⁵. Centraal staat de therapeutische relatie tussen één of meerdere cliënten en één of meerdere therapeuten die de behandeling van stoornissen in het gedrag en beleving tot doel heeft. Door gericht gebruik te maken van muziek in al haar verschijningsvormen biedt dit eigen specifieke psychotherapeutische mogelijkheden in de behandeling van psychische problemen.

Om een goed beeld te krijgen van deze organisatie spraken wij diverse interne professionals, van dagbestedingsmedewerkers en muziektherapeut tot woonzorgmanagers en de manager welzijn en recreatie.

---

⁴ <https://www.vtv2018.nl/Levensverwachting>

⁵ Beleidsplan muziektherapie De Zellingen. Auteur Olaf Borsboom

---

HUDIGE STAND VAN ZAKEN MET BETREKKING TOT MUZIEK

Crimpenersteyn heeft de laatste jaren een omslag gemaakt van zorg naar welzijn. In het jaarverslag van 2017 is het volgende te lezen ten aanzien van zinvolle dagbesteding en de aanstelling van twee muziektherapeuten uit Rijksgelden:

- *Zinvolle dagbesteding*

Vanuit het programma Waardigheid en Trots (W&T) zijn door het ministerie van VWS tot en met 2020 extra middelen voor een zinvolle dagbesteding beschikbaar gesteld. In samenspraak met de centrale cliëntenraad is besloten om voor 2017 de middelen voor de zinvolle dagbesteding voornamelijk te besteden aan begeleiding van activiteiten, onder andere door extra inzet van dagbestedingscoaches, op tijden waarop deze voorheen niet werden ingezet (na 16.00 uur en in het weekend) en aan verschillende muziekactiviteiten waaronder de inzet van een muziektherapeut (zie onderstaande paragraaf). Omdat dit W&T-programma pas begin 2016 bekend werd gemaakt, kon slechts een deel in 2016 worden gerealiseerd. De resterende middelen van 2016 zijn aan het budget voor 2017 toegevoegd en in overleg met de centrale cliëntenraad besteed.

- *Muziektherapie*

Begin 2017 is er een muziektherapeut in dienst genomen vanuit de Waardigheid en Trots gelden. Het doel van muziektherapie is het door middel van muziek verlichten van somatische en psychosociale klachten van cliënten en hen ondersteunen om een zo menswaardig en zelfstandig mogelijk leven te leiden. De muziektherapeut is bezig geweest om het gebruik van muziek binnen De Zellingen in al haar geledingen zoveel mogelijk geïntegreerd te krijgen om zo de muziektherapie als volwaardige behandelvorm binnen De Zellingen vorm te geven. Hierbij samenwerkend met zoveel mogelijk disciplines binnen de organisatie, dus ook verzorgenden, verpleegkundigen en vrijwilligers muziek te laten gebruiken om het alledaagse leven van cliënten te veraangename. Een breed gedragen muziektherapie heeft het beste slagingspercentage. Cliënten en/of hun mantelzorgers hebben daar ook hun eigen stem in, eigen inbreng van cliënten/familie en mantelzorgers is een essentieel onderdeel van de werkwijze.

De muziektherapie startte in 2017 met 12 uur per week. Door het enthousiasme van collega's op de werkvloer, de cliënten en familie is er een goede voedingsbodem ontstaan voor een afdeling muziektherapie. Inmiddels is de vakgroep Muzth met twee therapeuten uitgegroeid tot een omvang van 42 uur per week binnen De Zellingen, waarvan 13 uur per week plaatsvindt op de locatie Crimpenersteyn. In november 2018 is er voor de afdeling dagbesteding een derde muziektherapeut aangetrokken voor 12 uur per week, waardoor alle geldingen binnen Crimpenersteyn aanspraak kunnen maken op muziektherapie.

Om een zo groot mogelijk draagvlak te creëren voor muziektherapie en zo effectief mogelijk de doelen te realiseren is het van belang dat de goede implementatie van muziektherapie wordt aangebracht in samenwerking met en ondersteuning van de behandel disciplines zoals maatschappelijk werk, fysio- en ergotherapie, verpleeghuisartsen, specialisten ouderengeneeskunde en geestelijke verzorging, maar

zeker ook aan verzorgenden, verpleegkundigen, huiskamerassistenten en vrijwilligers op de verschillende afdelingen.

Momenteel vinden er naast muziektherapie ook nog andere muzikale activiteiten plaats.

Zo wordt er regelmatig opgetreden door (amateur)orkesten en –ensembles, koren en bandjes. Ook zijn er af en toe muzikale workshops waar cliënten aan kunnen deelnemen.

Muziek Actief is een initiatief van vrijwilligers die om de veertien dagen een muzikale workshop verzorgen waarbij cliënten zowel actief als receptief deelnemen. De dagbesteding maakt veel gebruik van het concept Dr. Beat dat cliënten activeert door middel van muziek en bewegen. Sommige medewerkers en vrijwilligers hebben een muzikale achtergrond, waardoor de piano in de zaal regelmatig wordt bespeeld.

Ook is er wekelijks samenzang op de locatie Zandrak, waar ruim zestig cliënten aan deelnemen.

Het personeel, maar ook mantelzorgers, maken veel gebruik van de CRDL, een bijzonder houten muziekinstrument met interne geluidskaart dat door middel van aanraking wordt geactiveerd.

Momenteel zijn er vier exemplaren aanwezig op de locatie Zandrak.

Om het element welzijn door te voeren in de hele organisatie is het levensverhaal van cliënten bij binnenkomst beschreven in een boekje: *Op Verhaal Komen*. In dit boekje schrijven cliënten onder meer hun herinneringen, de (dagelijkse) voorkeuren, gelardeerd met foto's en/of andere herkenningselementen. De zorgmedewerkers kunnen naar aanleiding van deze informatie inspelen op de behoeften van de cliënten. Voornemen is ook om de muzikale voorkeur van cliënten hierin op te nemen in een luisterlijst, zodat er een gedifferentieerd aanbod ontstaat aan luistermateriaal.

De muziekschool wordt gezien als een partij met goede expertise en samenwerking zou erg wenselijk zijn.

Crimpenersteyn maakt ook gebruik van extern professioneel aanbod, bv. van Diva Dichtbij. Dit initiatief, dat (financieel) ondersteund wordt door de vriendenkring, brengt professionele zangers en zangeressen in gepast tenue in de huiskamer of bij het ziekbed van cliënten en zingt favoriet repertoire naar keuze.

Zowel de cliënten en partners als het personeel zijn heel positief over dit mooie, maar prijzige initiatief. Daarnaast komen er incidenteel studenten van het conservatorium uit Rotterdam, Codarts, spelen in de huizen.

TIENDHOVE

Deze christelijke, kleinschalige woonvorm bestaat uit zorgappartementen en is onderdeel van de Leliegroep. Op deze locatie wonen vierenvijftig verpleeghuisbewoners in negen woongroepen met zes bewoners per woongroep. Acht woongroepen bestaan uit mensen met een dementieel beeld. Eén woongroep heeft bewoners met een somatisch ziektebeeld. Tiendhove biedt inwoners activiteiten, service, zorg, behandeling en dagbesteding, thuiszorg, hospicezorg en huishoudelijke ondersteuning.

PRINSESSENHOF

Prinsessenhof bestaat uit diverse zorgstudio's en is, net als Tiendhove, onderdeel van de Leliegroep. De reformatorische identiteit is een verbindende factor in de woongroep, waarin mantelzorgers en vrijwilligers een belangrijke rol spelen. Samen met de plaatselijke kerken organiseren zij diverse activiteiten en zorg.

De studio's zijn geschikt voor mensen met een vorm van dementie en voor mensen met een lichamelijke beperking of aandoening.

HUIDIGE SITUATIE MET BETREKKING TOT MUZIEK

Tiendhove en Prinsessenhof zijn twee locaties van de landelijk opererende Leliegroep. Deze zorgorganisatie is bezig met transitie van zorg naar welzijn. Dit uit zich onder meer in de regio-overstijgende werkgroep van Leliegroep, *Singing in the brain*, geïnspireerd op het boek van hoogleraar neuropsychologie Erik Scherder. Deze werkgroep, bestaande uit doktoren, teamleiders, een muziektherapeut en een christelijke rockband, onderzoekt de mogelijkheden om muziek te integreren in het dagelijks aanbod van de diverse locaties en hier een concreet plan van aanpak voor te maken.

Om een goed beeld te krijgen van de twee locaties is gesproken met een locatiemanager, teamleider en een GZ-psycholoog.

Het lokale activiteitenprogramma rondom muziek wordt momenteel veelal vormgegeven door vrijwilligers. Zo zijn er muzikanten die met een keyboard in de huiskamers en woongroepen spelen. Ook is er een weekafsluiting met orgelmuziek. Daarnaast is er een programma met bewegen en muziek, ook geleid door vrijwilligers. Een instrumentenbox met klein instrumentarium is aanwezig, maar wordt momenteel nog niet structureel gebruikt.

In het hospice staat een kleine geluidsinstallatie, maar de wens is om muziek hier een prominentere plaats te geven.

Centraal worden er concerten door koren verzorgd en de plaatselijke basisschool komt met een groep maandelijks zingen.

Vanaf 2019 zal er ook een samenwerking starten met het conservatorium van Rotterdam, Codarts. Studenten komen drie keer per jaar praktijkervaring op doen door een concert geven in ensemblevorm.

De geïnterviewden zouden heel graag zien dat muziek een vast onderdeel wordt van de dagelijkse routine. De GZ-psycholoog heeft op een andere locatie ervaring met de positieve effecten van een muziektherapeut en muziek en ziet kansen, ook in combinatie met andere therapieën.

Het activiteitenprogramma is nu aanbodgericht. Het team bedenkt activiteiten waarvan ze hoopt dat dit aansluit bij de beleving, sfeer en vraag. Idealiter wil het team reageren vanuit de intrinsieke reactie en behoefte van cliënten in een persoonsgerichte aanpak. De komende jaren is de ambitie geuit om dit verder te ontwikkelen en de muziekschool wordt daarin gezien als goede en betrouwbare samenwerkingspartner.

Momenteel is er nog geen muziektherapeut actief op bovengenoemde locaties in Krimpen aan den IJssel. De intentie om een muziektherapeut toe te voegen aan het zorgteam wordt breed gedragen. Op dit moment wordt er een kwaliteitsplan opgesteld waarin deze intentie wordt omgezet in concrete aanbevelingen.

Leliegroep Krimpen aan den IJssel maakt, net als De Zellingen, ook gebruik van Diva Dichtbij. Zowel de cliënten als het personeel zijn erg positief over dit mooie, maar prijzige initiatief.

Werkgroep *Singing in the brain* start binnenkort een pilot om koren een oefenruimte ter beschikking te stellen op de zorglocatie(s) waardoor er een win-winsituatie kan ontstaan. Bewoners kunnen komen luisteren, buiten komt naar binnen en de koren hebben een oefenruimte met goede faciliteiten.

KRIMPENWIJZER

Krimpenwijzer is een brede organisatie voor alle inwoners van Krimpen a/d IJssel op het gebied van zorg, welzijn en opvoeding. Deze instelling heeft voor ieder deelgebied diverse consultants die de inwoners ondersteunen en faciliteren. In het kader van dit onderzoek is gekozen voor een interview met de consultant mantelzorg.

Krimpenwijzer organiseert zelf geen muziekactiviteiten, maar is wel een verbindende organisatie als het gaat om doelgroepen linken. De organisatie zou een mooie rol kunnen spelen in het samenbrengen van eenzame en/of hulpbehoevende ouderen en MK. De suggesties die naar voren kwamen in het gesprek zijn meegenomen in de uitkomsten, de aanbevelingen en de conclusie.

UITKOMSTEN ONDERZOEK

De analyse van de interviews heeft geleid tot een aantal algemene inzichten over hoe de muziekschool als culturele partij in partnerschap kan komen tot verbinding, producten en productontwikkeling met zorginstellingen en/of eenzame ouderen in Krimpen aan den IJssel. Een aantal inzichten zijn vertaald in concrete uitkomsten, waarbij de nuance moet worden gemaakt dat iedere situatie maatwerk behoeft. Een geslaagde verbinding blijkt afhankelijk van de inzet van individuele personen en van de relaties tussen mensen uit diverse werkvelden die elkaar weten te vinden in een gedeeld belang.

In het land zijn al veel initiatieven ontwikkeld voor ouderen in combinatie met kunst- en cultuur(participatie). Tijdens de interviews zijn een aantal geslaagde trajecten voorgelegd aan de gesprekspartners met de vraag of deze voorbeelden (met eventuele aanpassingen) ook geschikt zouden zijn voor (de desbetreffende locaties met) de verschillende doelgroepen.

Hieronder zijn de goede voorbeelden kort toegelicht met daarbij de reacties van de geïnterviewden.

HET GRIJZE KOPPEN ORKEST

Dit muziekproject van het Fort van de Verbeelding brengt kwetsbare en vitale ouderen bij elkaar in zorginstellingen, buurtcentra en de omgeving. Ouderen zingen, rappen en spelen op onconventionele instrumenten en werken toe naar concerten met kinderen van de basisschool en

professionele en amateurmuzikanten uit de buurt. Doel van het Grijze Koppen Orkest⁶ is verbinding, activering, participatie, positieve prikkeling en zelfvertrouwen. In verschillende grote steden in Nederland, waaronder Utrecht, Eindhoven en Den Haag zijn diverse projecten gestart.

Reacties

- De geïnterviewden waarderen het aspect van live muziek.
- Het intergenerationele aspect, waarbij leerlingen van de plaatselijke basisschool deelnemen aan activiteiten binnen het verpleeghuis, sluit aan bij de ambities van de zorginstellingen om buiten naar binnen te halen.
- De combinatie van vitale ouderen en hulpbehoevende ouderen in een gezamenlijk traject is zeer waardevol.
- Ondanks de diversiteit van onze ouderen zou dit traject voor velen geschikt zijn.
- De meeste activiteiten die nu plaatsvinden zijn receptief en/of passief. Dit traject activeert en stimuleert de hulpbehoevende ouderen in participatie en dit spreekt zeer aan.
- Er wordt aanspraak gemaakt op het geheugen door middel van de repertoirekeuze.
- De repertoirekeuze sluit goed aan bij de doelgroep.
- Een terugkerende activiteit met een einduitvoering voor (andere) bewoners en mantelzorgers/partners zorgt voor structuur en verduurzaming van actieve muziekparticipatie.
- Een soortgelijk traject zou een welkome aanvulling zijn op de huidige activiteiten.

CITYPROMS EMBRACE

CityProms embrace⁷ is onderdeel van Music for Life, dat al 22 jaar bestaat in Londen. CityProms embrace richt zich op muziek en mensen met gevorderde dementie. Een aantal jaar geleden is dit initiatief overgewaaid naar Nederland en heeft het Prins Claus conservatorium in Groningen dit geadopteerd. Er is onderzoek gedaan naar de inhoud en de effecten en het conservatorium heeft inmiddels een nieuwe module ingericht binnen het curriculum dat Muziek & Dementie heet. Studenten kunnen deze module volgen en praktijkervaring opdoen met de materie en doelgroep. Inmiddels heeft ook het Koninklijk Conservatorium in Den Haag deze module geadopteerd.

Uitgangspunt van de opzet is dat de inhoud en aanpak overdraagbaar wordt zodat verzorgenden, vrijwilligers en mantelzorgers tijdens de activiteiten ook betrokken en getraind worden om muziek toe te passen in het dagelijks leven met de dementerenden.

---

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=d1AfVlSkPzc>

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=cmBALuLYitQ&feature=youtu.be>

Reacties

- Het directe contact met de dementerenden in een kleine, vertrouwde huiskamersetting wordt als positief en laagdrempelig ervaren.
- De geïnterviewden waarderen het aspect van live muziek.
- Het initiatief heeft veel raakvlakken met het werk van de muziektherapeut, maar de overdraagbaarheid en scholing (deskundigheidsbevordering) van verzorgenden, vrijwilligers en mantelzorgers is een mooie toevoeging en verdieping.
- De mogelijkheid om in te spelen op de individuele behoeften van de cliënten is van meerwaarde.
- Het geheugen wordt geprikkeld door middel van actieve participatie.
- De sfeer is rustig en de bejegening persoonlijk.
- Voor de dementerende bewoners en hun omgeving zou dit initiatief zeer bruikbaar zijn.

KOOR IN ZORGCENTRUM TRANSWIJK

Koor Transwijk⁸ is een koor voor bewoners van een zorgcentrum in Transwijk Utrecht en de buurtbewoners dat wordt geleid door studenten van de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht (HKU). Doel is om meerstemmig samen te zingen en periodiek optredens te verzorgen. De buurtbus faciliteert in vervoer van en naar de repetities en concerten.

Reacties

- De geïnterviewden waarderen het aspect van live muziek.
- Het initiatief sluit aan bij de ambities van de zorginstellingen om buiten naar binnen te halen en hulpbehoevende ouderen samen te brengen met vitale ouderen.
- Facilitering van goed (bus)vervoer voor de buurtbewoners is belangrijk. Als dit niet goed geregeld is komen mensen niet.
- Het structurele karakter met wekelijkse repetities en een concert spreekt aan.

---

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=Rt9OlZTGQKE>

- Zoals eerder geconstateerd is het type bewoners van de zorginstellingen in de loop van de jaren veranderd van begeleidingsbehoefstig naar verpleegbehoefstig. Het initiatief uit Transwijk is geschikt voor een kleine groep (somatische) cliënten die kunnen participeren in een soortgelijk koor. Voor het overgrote deel van de cliënten in de zorginstellingen is dit initiatief minder geschikt. Voor buurtbewoners en eenzame ouderen zou dit een mooi initiatief zijn.

PRA MUZIEKTHEATER

PRA Muziektheater⁹ ontwikkelt en produceert inclusieve en innovatieve kunstprojecten binnen leefwerelden waar de beleving en het maken van kunst geen vanzelfsprekendheid zijn. Dit doet PRA door de inzet van professionele kunstenaars in organisaties, wijken, buurten en bedrijven, met als doel de deelnemers in contact te brengen met de inspirerende en transformatieve kracht van kunst. PRA laat graag zien hoe kunst een bijdrage kan leveren aan een meer inclusieve, meer open en op elkaar betrokken leefwereld. Daarnaast zoekt PRA naar verbinding tussen en binnen leefwerelden door vanuit kunstenaarschap mensen samen te laten komen en de blik te laten openen voor elkaar.

In het getoonde filmfragment is de combinatie van dans en live muziek te zien in de muziektheatervoorstelling *Simpel Verlangen*.

Reacties

- De geïnterviewden waarderen het aspect van geïmproviseerde muziek en dans.
- De combinatie met bewegen en muziek is heel waardevol.
- De mogelijkheid tot participatie is aanwezig, maar niet noodzakelijk.
- Het initiatief is prikkelend waardoor het team goed zal moeten kijken welke bewoners in aanmerking komen voor participatie. Niet elke bewoner kan dit aan.
- Het zien van dansers kan bewoners confronteren met hun eigen beperking(en). Deze confrontatie kan onprettig zijn en de verzorgenden en vrijwilligers moeten goed kunnen inschatten voor welke bewoners een dergelijke activiteit geschikt zou kunnen zijn.

OVERIGE SUGGESTIES

Tijdens het interview kwamen meer onderwerpen aan de orde, waaronder hulpvragen bij het ontwikkelen en organiseren van muziekactiviteiten, de positionering van de muziekschool en specifieke behoeften.

---

⁹ <https://vimeo.com/157847640>

Allereerst zouden de instellingen graag ondersteuning willen hebben in de zoektocht naar een gepersonaliseerde en optimale aanpak van receptief muziekaanbod. Niets is zo persoonlijk als een muzieksmaak of muziekkeuze, die ook nog varieert bij stemmingswisselingen. Omdat veel bewoners in woongroepen wonen, wordt er vaak gekozen voor een willekeurige radiozender, geselecteerd door de desbetreffende verzorgende, vrijwilliger of mantelzorger. Graag zien de geïnterviewden daarin een kwaliteitsslag naar smaak en affiniteit dat via een persoonlijke playlist of groepslijst wordt afgespeeld. Hierin is training en bewustwording van het (ondersteunend) personeel wenselijk.

Dit brengt ons op de tweede hulpvraag, namelijk deskundigheidsbevordering.

In het kader van welzijn, continuïteit en professionalisering zou scholing van het personeel, inclusief vrijwilligers een logische en noodzakelijke stap zijn. Bewustwording en de mogelijkheden ontdekken, ontwikkelen en benutten zijn hierin leidend. Muziek wordt dan een vast onderdeel van de dagelijkse routine.

Tijdens de interviews is gepeild wat de succesfactoren moeten zijn van een project of activiteit. De geïnterviewden hanteren de beleving van de ouderen als belangrijkste criterium. De oudere of cliënt staat centraal. Dit aspect is leidend voor alle (muzikale) activiteiten. Als het verpleeghuis of Krimpenwijzer merken dat ouderen graag aan iets willen deelnemen, ontspannen zijn tijdens en na de activiteit en plezier beleven zijn dit tekenen van succes.

Uiteraard kan dit alleen gerealiseerd worden als alle randvoorwaarden in orde zijn, waarover meer in de volgende paragraaf.

De muziekschool wordt gezien als het kenniscentrum voor muziek en de exploitatie van muzikale activiteiten en kan de verbindende schakel zijn tussen de zorginstelling(en), Krimpenwijzer, de gemeente en andere aanbieders van muziekeducatie en –participatie.

De zorginstellingen zouden graag in samenspraak met de muziekschool zowel eenmalige activiteiten als langdurige projecten willen realiseren in een structurele samenwerkingsvorm.

Naar aanleiding van de getoonde fragmenten kwam de wens naar boven om muziek en bewegen aan elkaar te verbinden. Ouderen bewegen vrij weinig en muziek, en vooral ritme, nodigt erg uit om te bewegen. Verder bestaat, vooral bij Crimpenersteyn, de behoefte om op bijzondere dagen, zoals 4 en 5 mei en de herdenking van de Watersnoodramp, stil te staan bij deze gebeurtenissen en deze dagen meer cachet te geven, waarbij muziek uiteraard zeer wenselijk is.

De kunsten bieden bij uitstek een manier van communiceren en zelfexpressie, die toegang weet te verschaffen tot de emotionele en sociale mogelijkheden waar mensen met dementie nog over beschikken.

Prof. Dr. Aagje Swinnen –
Universiteit van Humanistiek

RANDVOORWAARDEN

Uit bovenstaande reacties blijkt dat er veel draagvlak is voor muziek, muziekparticipatie en muziektherapie. Om op korte en (midden)lange termijn, in samenwerking met de muziekschool, aanbod kunnen realiseren en implementeren zijn er een aantal randvoorwaarden die belangrijk zijn voor het al dan niet slagen van de activiteiten en de organisatie daaromheen. Deze randvoorwaarden zijn opgehaald uit het interview en hieronder puntsgewijs weergegeven, waarbij eerst de behoeften van zorginstellingen is genoemd en daarna de algemene voorwaarden.

- Alle zorginstellingen hebben een duidelijke voorkeur voor intramurale activiteiten, hetzij in de grote centrale ruimte of in de huiskamers.
- Cliënten van de verpleeghuizen zijn 's morgens vaak het fitst, waardoor programmering van muziekparticipatie in de ochtenduren het best schikt.
- Muziekprojecten waarbij deskundigheidsbevordering onderdeel is van het geheel kunnen beter niet tussen juni en september worden gepland in verband met personele bezetting in de instellingen.
- Januari t/m maart en oktober en november zijn periodes waarin minder aanbod voorhanden is voor cliënten, maar waar wel behoefte is aan activiteiten. In december is het vaak erg druk.
- Vanwege de spanningsboog van cliënten is het raadzaam om de activiteit 30-60 minuten te laten duren.
- Om goede, persoonlijke speellijsten samen te stellen voor cliënten is goede wifi en/of tablets belangrijk.
- Het aanbod moet gedifferentieerd zijn qua muziekstijl en -keuze en in nauwe samenspraak met de betreffende teams worden afgestemd.
- Bij het organiseren van activiteiten is het prettig als er gebruik wordt gemaakt van het instrumentarium dat al voorhanden is op de locaties. Zo kan het personeel hier ook op teruggrijpen gedurende de week.
- Wanneer er wijkactiviteiten worden georganiseerd op de locaties is goed (bus)vervoer essentieel voor de ouderen uit de buurt.
- Een goede afstemming en planning met andere activiteiten is wenselijk en moet tijdig worden gecommuniceerd.
- Financieel zijn er niet veel middelen om (structurele) activiteiten door professionals te bekostigen.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

In het onderzoeksrapport *Kunstbeoefening met ambitie* uit 2011 schetst LESI (zie bronnen) een rijk en genuanceerd beeld van de diversiteit en betekenissen die kunst en cultuur kunnen hebben voor ouderen:

- Kunst als middel (sociale steun)
- Kunst als doel (intrinsiek)
- Kunst als strategie (identiteitsmanagement) en
- Kunst als therapie (psychische en lichamelijke gezondheid)

Cultuurdeelname kan dus een belangrijke bron van welzijns winst zijn voor ouderen. Het kan problemen verzachten die vaak met ouderdom gepaard gaan, zoals eenzaamheid, niet meer meedoen en dementie. Ook kan het worden ingezet om sociale netwerken te versterken en de eigenwaarde van ouderen te verbeteren. Dit biedt kansen voor iedereen die zich inzet voor actieve cultuurparticipatie door ouderen. Zo ook voor Muziekschool Krimpen.

De doelgroep ouderen is groot. In de gemeente Krimpen aan den IJssel is deze groter dan landelijk gemiddeld en de komende jaren zal deze groep alleen maar groter worden door de stijgende levensverwachting en de ontwikkelende zorgkwaliteit.

Zoals de uitkomsten van het onderzoek laten zien, zijn de zorginstellingen en Krimpenwijzer positief over muziek. Zij onderkennen het belang van muziek, muzikale educatie en muziekparticipatie en zien de muziekschool als serieuze partner. Actief en receptief aanbod en deskundigheidsbevordering van verzorgenden en ondersteuners zijn concrete wensen van de ondervraagden. Graag gaan de zorginstellingen in gesprek met de muziekschool om de samenwerking concreet gestalte te geven, waarbij een holistisch aanpak om aan te sluiten bij de huidige activiteiten en muziektherapie wenselijk is.

Ook de gemeente is positief over de voorgenomen ambities van de muziekschool om (hulpbehoevende) ouderen te gaan bedienen met passend aanbod. De gemeente kan hierin een actieve rol spelen, verbindingen leggen en faciliteren.

In het land zijn inmiddels veel goede voorbeelden van succesvolle projecten en activiteiten. De muziekschool kan lering trekken uit deze good practices en de vertaalslag maken naar de plaatselijke situatie.

Idealiter zal de muziekschool in de strategie naar partnerschap en een langdurige samenwerking met de zorginstellingen en Krimpenwijzer werken vanuit onderstaand (cyclisch) model.

1. Visie, doelen en positie bepalen
2. Partners kiezen en samenwerking aangaan
3. Plannen ontwikkelen, realiseren en zichtbaarheid vergroten
4. Evalueren, bijstellen en documenteren

Andrea Jaszmann, Kunstkracht 55+: Zorgorganisaties zijn gebaat bij een breed inzetbaar kunst- en cultuuraanbod waarmee ze meerdere cliënten en locaties kunnen bedienen. Verbindende culturele organisaties kunnen beter aan die behoefte voldoen dan een losstaand project van een individuele kunstenaar.

Om dit zo goed mogelijk te doen zijn onderstaande aanbevelingen opgenomen vanuit vier invalshoeken, namelijk financiën, draagvlak, organisatie en muziekinhoudelijk.

- Fondsen geven graag incidentele ondersteuning in de vorm van projectsubsidie. De muziekschool zou voor de pilotfase en projecten aanspraak kunnen maken op ouderenfondsen zoals RCOAK, Sluyterman van Loo, Innovatiefonds zorgverzekeraars, Nationaal ouderenfonds, Oranjefonds, Stichting Bretano's steun des ouderdoms, VSB-fonds, Kansfonds, FNO, Sint Laurensfonds, Stichting Maagdenhuis en plaatselijke en regionale fondsen zoals de Van Capellen Stichting. Omdat dit geen structurele geldstromen zijn moet er altijd gekeken worden hoe de lange termijn financieel bekostigd gaat worden.
- De Vriendenstichtingen van de zorgcentra kunnen, vanuit een andere invalshoek, ook subsidies aanvragen bijvoorbeeld vanuit zorg en welzijn. Dit geeft de muziekschool kansen om projecten breder en/of langer uit te rollen.
- Ook zorgcentra kunnen subsidies aanvragen. Het gaat dan vooral om rijkssubsidies, zoals de huidige regeling Waardigheid en Trots¹⁰. Deze breed inzetbare regeling stelt vanaf 2016 structureel extra middelen beschikbaar voor kwaliteitsverbetering in verpleeghuizen. Tot en met 2020 worden deze middelen ingezet voor een zinvolle daginvulling voor bewoners en het versterken van de deskundigheid van personeel. Het extra geld kan worden aangevraagd bij het eigen zorgkantoor door het indienen van een plan dat beschrijft hoe de middelen worden ingezet. Deze plannen zijn vormvrij en worden in samenspraak met onder andere de Cliëntenraad, de OR en VAR getoetst en vormgegeven.
- Bundel kleine projecten tot één groot projectvoorstel dat je samen met de zorgpartners indient bij fondsen.
- Sinds de invoering van de nieuwe Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) en de Wet Publieke Gezondheid (WpG) hebben lokale overheden een grote invloed op de inrichting van de participatiesamenleving en zijn verantwoordelijk voor zowel het lokale cultuur- als welzijnbudget. Het is zaak om beleid te ontwikkelen waarbij cultuur, welzijn en zorg niet als losse onderdelen maar in samenhang met elkaar worden benaderd. Deze ontschotting van gelden, aandacht voor elkaars werkterreinen en een toegankelijke infrastructuur zorgt voor optimalisatie van de participatiesamenleving.
- Het verzorgen van muzikale lessen, workshops en deskundigheidsbevordering is belast met 21% BTW¹¹ aan personen en groepen met een leeftijd boven 21 jaar. Hierdoor worden activiteiten snel prijzig, vooral voor non-profit partners. De muziekschool zou kunnen onderzoeken of er mogelijkheden zijn om samen met de gemeente te kijken naar kortingsmogelijkheden voor deelnemers, bijvoorbeeld een seniorenpas of 65+ korting.

---

¹⁰ <https://www.waardigheidentrots.nl/actueel/extra-middelen-waardigheid-en-trots-zinvolle-daginvulling-en-deskundig-personeel/>

¹¹

https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/btw/tarieven_en_vrijstellingen/vrijstellingen/onderwijs/vrijstelling_voor_onderwijs_in_muziek_dans_drama_beeldende_vorming_en_circustechnieken

- Ook is het interessant om na te gaan of er gewerkt zou kunnen worden met een keurmerk van het Centraal Register voor Kort Beroepsonderwijs (CRKBO). Dit keurmerk geeft instellingen en/of individuele docenten die scholing en deskundigheidsbevordering verzorgen in het kort beroepsonderwijs vrijstelling van BTW. Meer informatie is te vinden op: www.crkbo.nl
- Omdat de doelgroep waar het onderzoek naar uitgaat vrij nieuw is voor de muziekschool is het raadzaam om de komende jaren scholingsbudget vrij te maken binnen de begroting om het docententeam vakbekwaam te maken om deze relatief nieuwe doelgroep goed te kunnen (blijven) bedienen.
- Aan de hand van dit onderzoek wil de muziekschool producten gaan uitzetten en gaan investeren in productontwikkeling. Sommige bestaande initiatieven die nu al beproefd zijn in het land zijn uniek en persoonsafhankelijk. Deze externen kunnen benaderd en ingezet worden onder de vlag van de muziekschool en op relatief korte termijn in actie komen. Er zijn echter ook initiatieven die geadopteerd kunnen worden en met enige aanpassing (door productontwikkeling) en scholing, door docenten van de muziekschool worden uitgevoerd.

DRAAGVLAK EN ORGANISATIE

- Haal winst uit bekende structuren.
Dit geldt zowel voor de organisatiestructuur van de zorginstellingen, Krimpenwijzer als een betrokken beleidsmedewerker van de gemeente.
Door de koppeling te maken tussen deze partners en in te zetten op duurzame relaties is het (op termijn) zeker mogelijk om snel te schakelen en elkaar te enthousiasmeren in de totstandkoming, uitrol en opschaling van projecten en activiteiten.
- Streef naar meerwaarde voor iedereen.
Als alle betrokkenen vanuit eigen doelen en belangen streven naar meerwaarde voor iedereen leidt dit tot een krachtig gezamenlijk resultaat. Op grond van een gedeelde visie en daarvan afgeleide doelen kunnen partners afspraken op proces- en resultaatniveau vastleggen.
- Met elkaar in gesprek gaan én blijven is niet alleen een noodzakelijke voorwaarde voor een gezamenlijk en duurzaam resultaat, maar ook waardevol op zich. Het vormt de basis voor het samen verkondigen van een eenduidig verhaal aan andere partijen, zoals fondsen en de gemeente(raad).
- Creëer betrokkenheid onder alle partners.
Betrokkenheid krijg je door het opzetten van een goede structuur. Luister naar elkaar en hoor wat iedereen kan doen. Maak een stappenplan en leg vast wie er gaan participeren, hoe de samenwerking wordt geïntegreerd binnen ieders organisatie en spreek af hoe je onderling gaat samenwerken.
- Zorg ervoor dat het hoogste niveau binnen de organisatie aan den lijve de impact van muziek ervaart. Regel een besloten optreden, workshop of concert voor directie Raad van Bestuur en/of Raad van Toezicht.
- Schakel eerstelijns zorgaanbieders, zoals de verpleeghuisarts, in als pleitbezorgers voor je activiteiten. Zij stralen vertrouwen uit en ouderen zijn gevoelig voor hun autoriteit.
- Laat activiteitenbegeleiders trainen door muziekprofessionals. Dat draagt niet allen bij aan interne kwaliteitsverhoging, maar zorgt tegelijkertijd voor verduurzaming en draagvlak voor het project.
- De zorginstellingen in Krimpen aan den IJssel werken met een bottom-up visie. Een succesvolle pilot begint op de werkvloer met enthousiasme en draagvlak van de verzorgers ter plaatse. Zoek afdelingen en (woon)groepen die enthousiast zijn en graag willen starten om van daaruit verder te kunnen uitbreiden.

- Samenwerking en verbinding zijn sleutelwoorden die iedere keer terugkomen in de gesprekken. De instellingen willen graag behouden wat er is en daar, meer gestructureerd, op doorbouwen. De holistische aanpak wordt ook door de muziektherapeuten bevestigd. Zij kunnen binnen hun uren niet realiseren dat ook het personeel voldoende geschoold wordt, maar zien hiervoor wel mogelijkheden voor de muziekschool. Ook andere muzikale activiteiten, zoals concerten, voorspeelavonden e.d. worden toegejuicht.
- De cliëntenraden zijn positief over muziekparticipatie. Zij financieren bijvoorbeeld op eigen initiatief de concerten van Diva Dichtbij en andere muziekactiviteiten. Deze raad zou een goede samenwerkingspartner kunnen zijn in de aanpak naar structurele samenwerking.
- De zorginstellingen maken gebruik van communicatiemiddelen zoals familienet. Dit interne systeem houdt familie en mantelzorgers op de hoogte van het welbevinden van cliënten, maar ook van activiteiten e.d. Dit communicatiemiddel is een goed medium om aandacht te vragen voor muziekactiviteiten en bekendheid te verwerven en voor de muziekschool en de producten. Daarnaast is Krimpenwijzer een mooi kanaal om aandacht te vragen voor (nieuwe) activiteiten van MK.
- Intramurale projecten en activiteiten hebben de voorkeur van de zorginstellingen. Dit werkt drempelverlagend voor hulpbehoevende ouderen. Verzorgenden geven aan dat een langer traject wat aanlooptijd nodig heeft. De ervaring leert dat cliënten vaak de kat uit de boom en later alsnog aansluiten.

MUZIKAAL INHOUDELIJK

In samenspraak met de locaties en afdelingen van de zorginstellingen zou de muziekschool kunnen aftasten naar welke producten behoefte is. Hieronder staan aandachtspunten die gelden voor ouderen met een zorgbehoefte in relatie tot muziek.

- Het is belangrijk dat de kunstprofessionals geschoold en getraind zijn in de mogelijkheden en beperkingen van deze groepen.
- Kijk landelijk naar goede, kant-en-klare producten die adopteerbaar zijn. Docenten van MK kunnen zich deze, met begeleiding en aanpassingen, eigen maken en inzetten in het nieuwe aanbod. De muziektherapeuten denken graag mee over doelgroepen en aanpak.
- Bij ouderen met een andere culturele achtergrond spelen het cultuurverschil, maatschappelijke isolatie en heimwee een extra rol. Wil je ze betrekken bij culturele activiteiten, sluit dan aan bij hun verhalen, muzikale voorkeur en cultuuruitingen.
- Maak gebruik van handzaam instrumentarium wat ter plekke voorhanden is zodat de verzorgenden het ook kunnen gebruiken in de dagelijkse praktijk.

BRONNEN EN INSPIRATIE

De volgende partijen en personen werden bij de totstandkoming van dit onderzoek betrokken, via interviews, gesprekken, e-mail of documentatie:

1. Gemeenten
  2. Lokale sleutelfiguren, partijen met potentie en visie
  3. Landelijke kenniscentra en netwerken
-
1. Wethouder en ambtenaar cultuur en welzijn gemeente Krimpen aan den IJssel
  2. Verpleeghuizen Prinsessenhof, Tiendhove, Crimpenersteyn, Krimpenwijzer,
  3. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) en het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP).
  - 4.

LITERATUURLIJST

- Onderzoeksrapport 'Kunstbeoefening met ambitie' door Prof. Dr. Roelof Hortulanus (LESI).
- Startnotitie Kunst en Dementie, Deltaplan Dementie
- Handreiking Lokaal Beleid Ouderen en Cultuur, uitgegeven door het LKCA
- Onderzoeksrapport 'Kunstparticipatie voor het sociaal domein' (Urban Paradoxes).
- HANNN (Healthy Ageing Network Northern Netherlands).
- Preventie, zelfregie en participatie met kunst en cultuur in het sociaal domein, inspiratiegids voor ambtenaren en bestuurders (Urban Paradoxes).
- Boekman 77, Het belang van kunst
- Boekman 104, Kunst als recept
- Age Friendly Cities, culturele projecten voor en door ouders (Cultuur + Ondernemen)
- Lang Leve Kunst is hét platform over kunst- en cultuurparticipatie door ouderen
<https://www.langlevekunst.nl/projecten/>
- Raad voor Cultuur – Ouderen en Cultuur, een kwestie van waarde(n)
<https://www.cultuur.nl/adviezen/sectoroverstijgend/ouderen-en-cultuur-een-kwestie-van-waarde-n/item3402>
- Ga samen voor oud! Publicatie LKCA
https://www.lkca.nl/~media/downloads/sociaal%20domein/ga_samen_voor_oud_spreads_lr.pdf
- Beleidsplan muziektherapie De Zellingen door Olaf Borsboom
- Beleidsplan Muziekschool Krimpen 2018-2021

BEELDMATERIAAL TEN BEHOEVE VAN HET INTERVIEW

Grijzen Koppen Orkest - <https://www.youtube.com/watch?v=d1AfVIskPzc>
City Proms Embrace - <https://www.bing.com/videos/search?q=city+proms+embrace&view=detail&mid=287F9D253A754A0F947B287F9D253A754A0F947B&FORM=VRDGAR>
Koor Zorgcentrum Transwijk – Utrecht
<https://www.youtube.com/watch?v=Rt9OIZTGQKE>
Muziektheater PRA

LINKS NAAR INSPIRATIE, LITERATUUR EN BEELDMATERIAAL

- Age Friendly Cultural Cities
Het programma Age Friendly Cultural Cities van het Fonds voor Cultuurparticipatie moedigt steden aan om hun cultuur- en Wmo-beleid beter af te stemmen op ouderen. Het programma is gericht op samenwerking tussen kunst, cultuur, zorg en welzijn en het bevorderen van (cultureel) ondernemerschap. Culturele instellingen kunnen subsidie aanvragen, waarna zij samen met een gemeente binnen Nederland een tweejarig traject doorlopen. Er zijn twee edities, 2018-2019 en 2019-2020, waaraan telkens vijf tot zeven steden meedoen.

- <https://www.cultuurparticipatie.nl/subsidies/age-friendly-cultural-cities.html>
- Lang Leve Kunst
Lang Leve Kunst is een publiek-privaat samenwerkingsverband tussen Stichting RCOAK, Fonds Sluyterman van Loo, Fonds voor Cultuurparticipatie, Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) en VSBfonds. De initiatiefnemers sloten samen met de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV) en de ministeries van OCW en VWS het Convenant Ouderen en Cultuur. Dankzij het stimuleringsprogramma dat tussen 2013 en 2016 liep, hebben ruim 400.000 ouderen deelgenomen aan in totaal 950 culturele projecten en bezochten 3.250 professionals en vrijwilligers landelijke en regionale kennisbijeenkomsten.
www.langlevekunst.nl
- Waardigheid en trots
Het ministerie van VWS stelt via het programma Waardigheid en trots extra middelen beschikbaar voor relevante dagbesteding. Persoonsgerichte zorg, die aansluit bij de wensen en mogelijkheden van de cliënten, staat voorop. Zorgaanbieders kunnen binnen de dagbesteding en vrijetijdsbesteding culturele activiteiten inkopen. Verder is de regeling bedoeld voor het versterken van de deskundigheid van zorgpersoneel in verpleeg- en verzorgingstehuizen. In dat kader kunnen culturele instellingen ingehuurd worden voor scholing en coaching van bijvoorbeeld activiteitenbegeleiders
www.waardigheidentrots.nl
- WeCare! Het magazine over kunst, zorg en gezondheid
https://issuu.com/bkkc/docs/definitief_ontwerp_wecaremagazine_d
- Diva Dichtbij <https://divadichtbij.nl/diva-dichtbij/wat-we-doen/>
- Gekleurd Grijs is een actief cultuurprogramma voor senioren in Drenthe
<http://www.gekleurdgrijs.nl/gekleurdgrijs>
- Dansproject Kijk in mijn ogen – Pra muziektheater <https://pramuziektheater.nl/projecten-in-de-zorg/kijk-in-mijn-ogen/>
- WMO <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorg-en-ondersteuning-thuis/wmo-2015>

DANKBETUIGING

Onderstaande personen hebben een bijdrage geleverd aan dit onderzoek, waarvoor dank.

• Marion van Hammen – Recreatie & Welzijn	Crimpenersteyn
• Olaf Borsboom – Muziektherapeut	Crimpenersteyn
• Adje Coppejans – Dagbesteding	Crimpenersteyn
• Anita Hendriks – Woonzorgmanager	Crimpenersteyn
• Hennie Eenkhoorn – Woonzorgmanager	Crimpenersteyn
• Helmie Rijlaarsdam – Locatiemanager	Prinsessenhof en Tiendhove
• Celine van Hemert – Teamleider	Prinsessenhof en Tiendhove
• Caroline Verpoort – GZ-psycholoog	Prinsessenhof en Tiendhove
• Adri van Wijngaarden – consultant mantelzorg	Krimpenwijzer
• Sabine van Bruggen	Krimpenwijzer

- Tessa Helleman – Beleidsambtenaar cultuur

Gemeente Krimpen aan den IJssel